

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ШАПОВАЛ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 002.2:01:930.253:82-6:929 (477) (Перетц В. М.)

ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ПЕРЕТЦ (1870–1935)
ЯК ВЧЕНИЙ-УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ, АРХЕОГРАФ, БІБЛІОГРАФ, БІБЛІОФІЛ
ТА ДОСЛІДНИК РУКОПИСНИХ І КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

27 – соціальні комунікації

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Робота виконана в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського,
Національна академія наук України.

Науковий консультант: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Дубровіна Любов Андріївна,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
генеральний директор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Даниленко Віктор Михайлович,
Інститут історії України НАН України,
завідувач відділу історії України
другої половини ХХ ст.

доктор історичних наук, професор
Палієнко Марина Геннадіївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувачка кафедри архівознавства та
спеціальних галузей історичної науки

доктор історичних наук, професор
Новальська Тетяна Василівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
завідувачка кафедри інформаційних технологій

Захист відбудеться «26» квітня 2021 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського
за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

З дисертацією можна ознайомитися в читальному залі бібліотекознавчої літератури
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039,
м. Київ, Голосіївський просп., 3.

Автореферат розісланий «25» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат наук із соціальних комунікацій

Л. А. Литвинова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Успішний поступ української держави і суспільства, розвиток національної науки та культури можливий лише за умови всебічного осмислення діяльності, наукової та творчої спадщини видатних українських діячів, зокрема, вчених, які сприяли розвитку української нації та зробили непересічний внесок у становлення української науки. До числа вчених, які відіграли провідну роль в організації українського наукового життя першої третини ХХ ст., належить Володимир Миколайович Перетц (1870–1935) – видатний філолог, історик давньої української літератури, мови і театру, археограф, джерелознавець, палеограф і бібліограф. Від другої половини 1890-х і до початку 1930-х років він був активним учасником українського наукового життя та істотно вплинув на розвиток української науки, відігравши одну з провідних ролей у розбудові українських наукових інституцій, становленні українознавства, розвитку археографії і бібліографії, дослідженні давніх українських літературних пам'яток.

Як професор Університету св. Володимира в Києві В. М. Перетц домагався створення кафедр української історії, літератури, мови, етнографії, звичаєвого права та виступав за скасування заборони української мови. З ініціативи та під керівництвом В. М. Перетца в Києві був організований Семінарії російської філології, в рамках роботи якого за розробленою вченим методикою проводилися археографічні й літературознавчі дослідження та бібліографічна діяльність, сформувалася Київська філологічна школа, що діє й нині. Науково-педагогічна діяльність вченого сприяла розвитку українознавчих, археографічно-бібліографічних, шевченкознавчих і театрознавчих досліджень.

Широка співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка у Львові та його активна діяльність в Українському науковому товаристві в Києві сприяли формуванню українського наукового середовища. Вчений був щирим поборником заснування Української академії наук та учасником процесу її творення. Обраний до складу дійсних членів УАН, брав дієву участь в її роботі та зарадив зміцненню її авторитету на світовому науковому просторі. Як фундатор і очільник Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді й Комісії давнього українського письменства ВУАН організував проведення широких українознавчих досліджень.

Непересічна постать В. М. Перетца, його науково-організаційна, педагогічна і науково-громадська діяльність та наукова творчість викликають сталий інтерес як з боку вчених, так і української громадськості, а ювілеї видатного філолога відзначаються на державному рівні.

Водночас життєвий і творчий шлях В. М. Перетца досі містив чимало лакун та недостатньо висвітлених сторінок. У науковій літературі було відсутнє спеціальне дослідження, в якому б комплексно відображалася діяльність вченого на ниві українознавства, археографа, бібліографа, колекціонера та бібліофіла, як дослідника української рукописної і книжкової спадщини та організатора українського наукового життя першої третини ХХ ст. Разом з тим, в архівах, бібліотеках і музеях

України знаходиться широкий комплекс бібліографічних та архівних джерел, у тому числі зберігається велика епістолярна спадщина В. М. Перетца, дослідження яких уможливають створення синтетичної праці про вченого.

Таким чином, комплексне відображення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла, дослідника рукописної і книжкової спадщини та визначення його внеску в розбудову української науки і культури наприкінці ХІХ – першої третини ХХ ст. є актуальним завданням для сучасної української науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось в рамках науково-дослідних робіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за темами: «Історія Національної академії наук України в документах» (2015–2017, державний реєстраційний номер 0114U007035); «Документно-інформаційні ресурси архівної спадщини української академічної науки: історія і сучасність» (2018–2020, державний реєстраційний номер 0118U001134).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексна реконструкція наукової, науково-організаційної, педагогічної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца на українському науково-освітньому просторі, визначення внеску вченого в розвиток українознавства, археографії, бібліографії та дослідження рукописної і книжкової спадщини наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст.

Для реалізації мети визначені основні дослідницькі завдання:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;
- визначити теоретико-методологічні засади комплексного дослідження життя та діяльності В. М. Перетца на українському інтелектуальному просторі;
- дослідити процес формування у В. М. Перетца інтересу до проблем українознавства та вплив на його наукові зацікавлення українських вчених;
- висвітлити наукову, педагогічну та науково-громадську діяльність вченого, спрямовану на організацію українознавчих, археографічних, бібліографічних досліджень та вивчення пам'яток давньої української літератури у перші десятиліття ХХ ст.;
- розкрити участь вченого у творенні УАН, його діяльність із розбудови наукових інституцій української академії та боротьбу вченого за її наукову автономію;
- відобразити наукову діяльність В. М. Перетца з дослідження історії давньої української літератури та визначити роль вченого з організації українознавчих, археографічних і бібліографічних досліджень у ВУАН;
- розкрити внесок вченого в інтелектуальну історію України, дослідження її рукописно-книжкової спадщини та розбудову української гуманітарної науки і культури наприкінці ХІХ – першої третини ХХ ст.;

– висвітлити діяльність вченого з організації українознавчих досліджень, археографічної та бібліографічної роботи з українськими рукописними і стародруківаними книгами у російських наукових установах;

– відобразити процеси переслідування В. М. Перетца за діяльність в галузі українознавства при тоталітарному режимі та його реабілітації та визнання здобутків вченого науковим співтовариством.

Об'єктом дослідження є особистість В. М. Перетца як вченого-українознавця, педагога, громадського діяча, організатора і активного учасника розвитку українського наукового простору кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.

Предметом дослідження є етапи життя та багатогранна діяльність В. М. Перетца з розвитку українознавства, створення методологічних засад таких історико-філологічних дисциплін як польова, камеральна та едиційна археографія джерел рукописної спадщини України та історичних пам'яток українського письменства, історичне книгознавство, бібліографія стародруків, бібліофілія, а також науково-організаційна й науково-громадська діяльність вченого з розбудови українського наукового життя, його місце і роль в інтелектуальній історії України.

Хронологічні межі дослідження визначаються 1892–1970 роками, що обумовлено появою перших праць В. М. Перетца, дотичних до питань україніки, археографії й книгознавства та остаточною науковою реабілітацією вченого, яка співпала з відзначенням 100-літнього ювілею від дня народження філолога та визнанням його досягнень на світовому рівні.

Територіальні межі дослідження визначені місцями проживання та роботи як самого В. М. Перетца, так і тих вчених, з якими він співпрацював і листувався. Передусім це українські міста Київ, Львів, Харків, Ніжин, Житомир, Полтава, Одеса, Катеринослав (нині – Дніпро), Вінниця, Боярка, станція (нині – смт) Ворзель та інші. Із російських міст – Санкт-Петербург–Петроград–Ленінград, Москва, Самара, Саратов, Казань та деякі інші міста. До територіальних меж дослідження входять польські Краков і Закопане та швейцарська Лозанна, а також білоруський Мінськ, міста Чехії та інших європейських країн, де мешкали філологи-славісти, з якими В. М. Перетц обмінювався листами. А також місця (м. Фрунзе, нині – Бішкек, с. Тургай), до яких були заслані колеги та учні вченого, з якими не припинялося листування.

Методи дослідження. Комплексне відображення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа і бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток спиралося на теоретико-методологічні засади, що ґрунтувалися на системному та плюралістичному використанні загальнонаукових принципів й загальноісторичних та спеціальних і міждисциплінарних методів. У дослідженні застосовані принципи історизму, об'єктивності, системності, всебічності, історичного антропологізму, світоглядності. Із загальноісторичних методів у роботі використані біографічний, соціально-психологічний, просопографічний, хронологічно-тематичний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та системно-структурний методи, а із спеціальних і міждисциплінарних методів застосовано джерелознавчий,

архівознавчий, історико-бібліографічний, книгознавчий, кодикологічний і археографічний.

Оскільки дисертація присвячена висвітленню діяльності видатного українського вченого й організатора українського наукового життя, а також його здобутків на українському науково-культурному просторі, в роботі широко застосовано історико-біографічний метод й методологічні принципи «персональної біографії» та «інтелектуальної історії», а також соціально-психологічний, просопографічний та хронологічно-тематичний методи дослідження.

Водночас діяльність В. М. Перетца проходила в межах історичних суспільно-політичних і науково-культурних обставин, які впливали на життєвий і науковий шлях вченого, ефективність його творчої діяльності. Визначення взаємозалежності між вченим та історичним соціумом, науковим співтовариством і національною інтелектуальною елітою обумовили використання порівняльно-історичного, проблемно-хронологічного та системно-структурного методів дослідження.

Вивчення та використання широкого масиву документальних, нарративних, бібліографічних і зображальних джерел потребував застосування джерелознавчого, археографічного та бібліографічного методів дослідження. Важливими джерелами дисертаційної роботи стали документи особового походження, які у дослідженні розглядалися як історичний феномен культури та вважалися незамінними при відображенні персональної біографії та інтелектуальної історії вченого.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає в тому, що вперше:

- здійснена комплексна реконструкція етапів життя та діяльності В. М. Перетца на ниві українознавства, як археографа, бібліографа, бібліофіла, дослідника української рукописної і книжкової спадщини та організатора українського наукового життя кінця XIX – першої третини XX ст.;

- запропоновано аналіз та періодизацію історіографії поставленої проблеми;

- виявлено, проаналізовано, систематизовано та уведено до наукового обігу значний комплекс архівних джерел з теми дослідження, передусім, широкий масив епістолярних документів;

- простежено становлення В. М. Перетца як вченого-українознавця та дослідника історії давньої української літератури та визначено вплив на формування його зацікавлень українських вчених;

- досліджено науково-педагогічну діяльність В. М. Перетца у навчальних закладах Києва, визначено його великий внесок як видатного вченого та педагога у підготовку дослідників на ниві українознавства, у сфері археографії, книгознавства і бібліографії;

- відображено наукову, науково-організаційну та науково-громадську діяльність В. М. Перетца в українських наукових товариствах в перші десятиліття XX ст., розкрито роль вченого у формуванні українського наукового середовища;

- з'ясовано роль В. М. Перетца у творенні УАН і розбудові інституцій УАН та організації й проведенні у них українознавчих досліджень, археографічної та бібліографічної роботи;

– досліджено діяльність вченого з організації та проведенні українознавчих досліджень, археографічної та бібліографічної роботи в російських наукових установах;

– визначено вагомий внесок вченого в розвиток археографії, бібліографії та дослідження української рукописної і книжкової спадщини, у реконструкцію джерельного масиву українських наративних пам'яток писемності та стародруків (XI–XVIII ст.), розвиток методів комплексного дослідження та публікації пам'яток;

– відтворено процеси переслідування В. М. Перетца та критики його наукової школи у ВУАН на початку 1930-х років, арешту та слідства над вченим, а також політичної і наукової реабілітації філолога;

– створено хронологію участі вченого в українському науковому житті;

– складено список наукових доповідей В. М. Перетца, що вчений виголосив в українських наукових установах і товариствах;

– укладено бібліографію публікацій В. М. Перетца у сфері україніки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання фактичного матеріалу, теоретичних положень і висновків при підготовці узагальнюючих праць з історії науки, культури та освіти в Україні, укладанні підручників, посібників, лекційних курсів, навчальних програм, науково-довідкових видань з історії українознавства, археографії, бібліографії, книгознавства, філології, літературознавства та культурології.

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним дослідженням і всі результати належать здобувачу особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати роботи оприлюднено на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікації» (Київ, 6–8 жовтня 2015 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Шістнадцять джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”» (Київ, 24 листопада 2015 р.), Міжнародній науковій конференції «Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур» (Київ, 24 травня 2016 р.), Міжнародній науковій конференції до Дня слов'янської писемності і культури «Сто років академічної славістики в Україні: здобутки і перспективи» (Київ, 24 травня 2018 р.), I Міжнародному з'їзді архівістів та хранителів музеїв у Нагуєвичах у рамках вшанування 102-ї річниці смерті Івана Франка «Архівна спадщина Івана Франка та України: поступ оцифрування та популяризації» (Нагуєвичі Львівської обл., 27–28 травня 2018 р.), V Міжнародних Спаських наукових читаннях, присвячених 100-річчю музейної діяльності І. Г. Спаського та 25 річчю створення Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», (Ніжин–Батурин, 12–14 вересня 2018 р.), Міжнародній науковій конференції до Дня слов'янської писемності і культури «Славістика й україністика: взаємне посилення розвитку», (Київ, 24 травня 2019 р.), П'ятнадцятих Біографічних читаннях «Українська біографіка: історичний поступ та сучасні виклики», (Київ, 6 червня 2019 р.), V читаннях пам'яті М. Біляшівського: Науково-дослідній конференції «Культурно-мистецьке життя Києва кінця XIX – початку XX ст.» (Київ, 4–5 листопада 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Треті

києвознавчі читання: історія та етнокультура» (Київ, 27 березня 2020 р.), Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» (Київ, 6–8 жовтня 2020 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено у 34 публікаціях, серед яких 1 монографія та 33 наукові статті, зокрема, 19 статей у фахових наукових виданнях України, 4 статті в зарубіжних наукових виданнях, 8 статей у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, а також 2 статті, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура і обсяг дисертації підпорядкована меті та дослідницьким завданням, зорієнтована на цілісне висвітлення обраної проблеми, узгоджена з об'єктом і предметом дослідження. Дисертаційна робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, шести розділів (22 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури, що містить 1473 найменувань, 4 додатків. Повний обсяг дисертації містить 595 сторінок, основний текст роботи викладений на 400 сторінках (17 авт. арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі, окреслено методологічні засади роботи, розкрито її зв'язок з науковими програмами, темами і планами, наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дослідження.

У **першому розділі «Історіографія проблеми та джерельна база дослідження»** здійснено критичний аналіз історіографії проблеми та охарактеризовано джерельну базу дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки проблеми»* звернено увагу на відсутності в літературі спеціальної праці, де б комплексно висвітлювалася діяльність В. М. Перетца як українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла, дослідника рукописної і книжкової спадщини та організатора українського наукового життя кінця XIX – першої третини XX ст., а також за хронологічним і проблемним принципами проаналізовано наукові праці вчених з поставленої теми.

Хронологічно історіографію окресленої проблеми можна поділити на чотири періоди: 1) від 1900 р., часу появи перших рецензій на українознавчі праці В. М. Перетца, до початку критики наукової діяльності вченого та його філологічної школи в 1933 р., коли були зроблені перші оцінки діяльності та доробку науковця; 2) за тоталітарного періоду, з 1933 р. до 1957 р., у радянській літературі з'являлися поодинокі ідеологічно заангажовані згадки про В. М. Перетца, в той же час українські науковці, які працювали за кордоном робили спроби підсумувати його внесок в розвиток української науки; 3) після політичної реабілітації В. М. Перетца,

з 1957 р. до 1991 р., українські та російські вчені розпочали системні дослідження його наукової біографії та здобутків, у т. ч. й у сфері українознавства та археографії; 4) з 1991 р. до нашого часу характерно розгортання всебічного дослідження наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності вченого.

Вже перші археографічні здобутки В. М. Перетца та його дослідження української віршової поезії та драматичної літератури XVI–XVIII ст. привернули увагу українських вчених, зокрема, П. Г. Житецького та І. Я. Франка, які підготували на праці вченого ряд ґрунтовних рецензій. На вихід публікації В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» низкою рецензій відгукнулися Г. А. Ільїнський, М. М. Марковський, В. Ф. Ржига, С. П. Розанов, М. Н. Сперанський та ін.

Про діяльність В. М. Перетца в українських наукових установах і товариствах, у т. ч. й з дослідження рукописних пам'яток йдеться у розвідках В. П. Адріанової-Перетц, М. С. Грушевського, В. В. Дроздовського. Внеску вченого у розвиток українського літературознавства у 1920-ті рр. присвячені праці К. О. Копержинського й П. П. Филиповича.

За тоталітарного режиму розгляд діяльності та досягнень В. М. Перетца відбувався в ідеологічно-пропагандистській площині, поза межами наукового дискурсу.

З реабілітацією В. М. Перетца в 1957 р. розпочався новий етап дослідження життєвого та творчого шляху вченого, у тому числі й осмислення українознавчої, археографічної складової в його діяльності та доробку вченого з дослідження рукописних і книжкових пам'яток. Найважливішу роль у реабілітації В. М. Перетца відіграла В. П. Адріанова-Перетц, яка у 1962 р. опублікувала четвертий випуск «Досліджень і матеріалів з історії стародавньої української літератури XVI–XVIII ст.». Представлена в книзі наукова біографія В. М. Перетца, підготовлена В. П. Адріановою-Перетц, досі залишалася найбільш повним синтетичним викладом його життя та діяльності.

До 100-річного ювілею В. М. Перетца праці про вченого опублікували В. П. Адріанова-Перетц, Я. І. Дзира, Є. М. Кононко, В. І. Кречотень, Л. Є. Махновець, Р. Я. Пилипчук, М. М. Розов та О. Т. Юрченко. Розвідки В. П. Адріанової-Перетц і М. М. Розова були присвячені археографічній та джерелознавчій діяльності В. М. Перетца, а про внесок вченого у розбудову архівної справи України та розробку ним методики дослідження архівних джерел йдеться у статті О. Т. Юрченка.

Для сучасного етапу історіографії з проблеми, за відсутності ідеологічних перепон та суттєвого розширення джерельної бази, характерно поглиблення інтересу до діяльності та звершень В. М. Перетца у сфері української науки.

В 1993 р. у Нью-Йоркському збірнику «125 років київської української академічної традиції» вийшла друком стаття Д. М. Штогрини «Володимир Перетц», що стала свого роду містком між радянським і сучасним етапами досліджень про вченого. Статтю про внесок В. М. Перетца в становлення української науки в 1995 р.

опублікувала Т. О. Щербань. Праця побачила світ у «Віснику НАН України» з нагоди 125-річчя вченого. Подальший крок у дослідженні діяльності В. М. Перетца на українознавчій ниві та як організатора українського наукового життя зробила Л. В. Матвєєва, яка, залучивши нові архівні документи, що відклалися в архівах України та Росії, у своїх розвідках відобразила участь вченого в роботі українських наукових товариств та ВУАН.

Постаті В. М. Перетца також присвячені праці О. М. Завальнюк і О. Б. Комарніцького, Л. В. Йолкіної, К. В. Колибанової, В. О. Кононенка, А. М. Коржової, С. М. Міщук, В. І. Онопрієнка, М. Г. Палієнко, Л. Г. Реви, С. К. Росовецького, О. М. Сліпушко, Н. В. Стахієвої, А. В. Ціпка та ін.

Одночасно з українським вченими біографію та діяльність В. М. Перетца досліджували російські науковці. З'явилися публікації О. М. Груздевої, В. В. Крилова, М. А. Робінсона, В. С. Соболева та ін.

Побачили світ дослідження, в яких йдеться про діяльність В. М. Перетца в українських наукових установах і товариствах та навчальних закладах: відомості про розвиток В. М. Перетцем філологічних досліджень в Університеті св. Володимира містить дослідження Н. В. Дороніної; діяльності вченого на чолі Семінарію російської філології в Києві присвячені праці Л. В. Йолкіної, М. О. Лецкіна, В. П. Ляхоцького, М. К. Наєнка, І. П. Чернової; інформацію про викладання В. М. Перетца на КВЖК знаходимо в монографії К. А. Кобченко; відомості про участь вченого в роботі Бібліографічної комісії НТШ вміщено у працях Л. А. Дубровіної й О. С. Онищенко та Н. І. Черниш; про співпрацю В. М. Перетца з УНІК та його участь в роботі УБТ йдеться в працях Г. І. Ковальчук; відомості про співпрацю В. М. Перетца з Археографічною комісією ВУАН містять дослідження С. М. Кіржаєва; діяльності вченого як очільника Комісії давнього українського письменства присвячена праця Л. Г. Реви.

Питання становлення Київської філологічної школи та розвиток її традицій відображено у працях М. К. Наєнка і Т. О. Щербань, а внесок В. М. Перетца в розвиток кодикології та становлення археографічно-бібліографічної школи вченого досліджено в працях Л. А. Дубровіної та С. М. Міщука.

Методологічні погляди В. М. Перетца стали предметом вивчення таких науковців як Г. А. Александрова, М. М. Бахтін, О. М. Дмитрієв, М. А. Робінсон, С. К. Росовецький, О. М. Сліпушко, Т. В. Пастух та ін.

Оскільки в роботі досліджувалася діяльність В. М. Перетца в історичному українському соціально-політичному та науково-культурному середовищі, то були розглянуті праці, підготовлені М. О. Волошиною, І. Б. Гиричем та А. О. Горьковою, В. М. Даниленком, Р. Я. Пирогом і В. В. Тельваком, В. І. Пристайком і Ю. І. Шаповалом, М. А. Робінсоном та ін.

Корисними для визначення здобутків В. М. Перетца у сфері книгознавства та відображення його діяльності як бібліографа та дослідника рукописної й книжкової спадщини стали дослідження В. Г. Вовіної-Лебедевої, Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенко, Г. І. Ковальчук, Т. В. Новальської, Н. І. Черниш, де висвітлено процеси з розвитку книгознавства та бібліотечної справи кінця ХІХ – першої

третини ХХ ст. Для характеристики вченого як бібліофіла були проаналізовані праці А. Ю. Бородіхіна та О. О. Юдіна.

Відкриття доступу до архівно-слідчих справ репресованих уможливило вивчення питань, пов'язаних з арештом, засланням і реабілітацією В. М. Перетца. Пріоритет в їх дослідженні належить російським вченим Ф. Д. Ашніну та В. М. Алпатову. З українських науковців кримінальну справу В. М. Перетца досліджували А. М. Коржова, Л. В. Матвєєва і О. М. Сліпушко.

Російські філологи першими розпочали вивчати й епістолярну спадщину В. М. Перетца. Листування В. М. Перетца з російськими та українськими філологами стало джерельним підґрунтям для низки праць М. А. Робінсона, а листування В. М. Перетца з О. О. Шахматовим досліджувалося О. М. Груздевою.

Епістолярні документи В. М. Перетца склали джерельну базу й для наукових праць українських дослідників: Л. В. Матвєєвої, О. Д. Василюк, А. І. Шаповала.

У підрозділі 1.2 «Характеристика джерельної бази роботи» визначено та проаналізовано джерельний комплекс з досліджуваної проблеми та інформаційний потенціал документів.

Джерельну базу дослідження складають писемні та зображальні джерела. Найбільш репрезентативним є комплекс писемних джерел, які поділяються на документальні та наративні. Документальні джерела представляють: статuti, постанови, розпорядження, накази, правила, протоколи засідань, повідомлення, плани, звіти, звідомлення, договори, судово-слідчі документи, заяви, звернення, клопотання, довідки, доповідні записки, ділове листування, документи з обліку членів наукових установ і товариств. У дисертації досліджено нарративні джерела: листи, записки, спогади, щоденники, автобіографії та біографії, відгуки й рецензії, наукові, інформаційні повідомлення, хроніки, літописи, бібліографії, описи та каталоги. Джерела обох груп писемних джерел включають як архівні, так й опубліковані документи. Зображальні джерела представлені фотодокументами і рисунками.

Основний масив джерел з досліджуваної проблеми зберігається в архівах, бібліотеках і музеях Києва, Львова, Санкт-Петербурга і Москви. Для виявлення документів В. М. Перетца були опрацьовані 48 фондів ЦДАВО України, ЦДІАК України, ЦДІАЛ України, ЦДАМЛМ України, Архіву Президії НАН України, Галузевого державного архіву СБУ, Інституту архівознавства та Інституту рукопису НБУВ, відділу рукописів ЛННБ України імені В. Стефаника, відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, наукового архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, архіви Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків та Музею видатних діячів української культури.

Важливі відомості з проблеми містять документи особової справи В. М. Перетца, яка зберігається в Архіві Президії НАН України й складається з документальних і наративних джерел, що стосуються, головним чином, питання виборів вченого до складу дійсних членів УАН.

У роботі використані документальні джерела, значний масив яких зберігається в комплексному фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933)» в Інституті рукопису НБУВ, аналіз яких дав змогу реконструювати діяльність В. М. Перетца на чолі Комісії давнього українського письменства ВУАН та Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Документальні джерела також представлені в архівному фонді П. М. Попова: плани і звіти Комісії давнього українського письменства, порядок денний і протоколи засідань її членів, заяви, записки, тези доповідей і доповіді В. М. Перетца.

Для всебічного розкриття проблеми були досліджені судово-слідчі документи, що відклалися в кримінальній справі В. М. Перетца, копія якої зберігається в Галузевому державному архіві СБУ.

Частина документальних джерел (постанови, накази, плани, звіти, заяви, доповідні записки), що стосуються діяльності В. М. Перетца в наукових установах ВУАН, опубліковані в збірниках документів і матеріалів з історії НАН України, що укладені співробітниками Інституту архівознавства НБУВ.

Із джерел особового походження у дослідженні використані мемуари. Свої спогади про В. М. Перетца залишили його учні та вихованці, Л. Т. Білецький, В. Домонтович (В. П. Петров), Д. С. Лихачов, О. А. Назаревський, Н. Д. Полонська-Василенко, Є. І. Прокопенко (Чепур) та інші. Інформацію про В. М. Перетца знаходимо у мемуарах колег вченого та українських діячів, зокрема, спогадах Д. І. Дорошенка, О. Г. Лотоцького, А. Царинного (А. В. Стороженка), щоденниках В. І. Вернадського, С. О. Єфремова, Є. Х. Чикаленка та ін.

Джерелом дослідження стали наукові праці В. М. Перетца, що стосувалися питань українознавства, методик археографічного дослідження рукописів і складання бібліографії стародруків, історії давньої української літератури.

Цінними є зображальні джерела, що відклалися в особових архівних фондах учнів В. М. Перетца, – В. І. й С. І. Маслових, О. А. Назаревського, П. М. Попова та С. О. Щеглової, – що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ.

У підрозділі 1.3 «*Епістолярій В. М. Перетца як важливе джерело дослідження кінця XIX початку 30-х років XX ст.*» зазначено, що основним джерелом дослідження стало листування В. М. Перетца з українськими, російськими, білоруськими та європейськими вченими. Загалом проаналізовано листування В. М. Перетца з більше ніж стома науковцями і письменниками.

Джерельне підґрунтя дисертаційної роботи, передусім, становить листування В. М. Перетца з українськими вченими та літераторами, з такими представниками української науки і літератури, як-от: Д. І. Абрамович, М. П. Алексєєв, Д. І. Багалій, О. В. Багрій, В. М. Базилевич, Л. Т. Білецький, М. Ф. Біляшівський, О. О. Богомолець, С. О. Бугославський, В. І. Вернадський, М. С. Возняк, С. Ю. Гаєвський, В. М. Гнатюк, Б. Д. Грінченко, М. С. Грушевський, М. К. Гудзій, В. Ю. Данилевич, І. М. Джиджора, С. С. Дложевський, М. В. Довнар-Запольський, П. Г. і Г. П. Житецькі, І. Ф. Єрофєєв, С. О. Єфремов, В. С. Іконников, Г. А. Ільїнський, Н. П. Кістяківська, К. О. Копержинський, І. М. Корольков, А. Ю. Кримський, П. П. Кудрявцев, А. М. Лобода, А. Я. Лященко, М. О. Макаренко,

В. І. й С. І. та О. М. Маслови, М. М. Могілянський, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко, М. І. Петров, О. І. Покровський, П. М. Попов, Є. А. Рихлік, А. І. Степович, І. М. Стешенко, К. Й. Студинський, М. Ф. Сумцов, О. І. Томсон, Т. Д. Флоринський, І. Я. Франко, В. О. Щавинський, Д. І. Яворницький, Ю. А. Яворський та ін.

Найбільше архівних джерел з поставленої проблеми, у т. ч. епістолярних документів, відклалися у фондах Інституту рукопису НБУВ, зокрема, комплексних фондах «Літературні матеріали». Зібрання літературних творів і документів початку XII–XX ст.», «Листування». Зібрання листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII–XX ст.» і «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів XVI–XX ст.». З особових архівних фондів Інституту рукопису НБУВ найбільш інформативними є архівні фонди учнів В. М. Перетца, – С. І. Маслова, О. А. Назаревського та П. М. Попова.

Великий комплекс документів з досліджуваної проблеми міститься в особовому архівному фонді С. І. Маслова, у т. ч. широко представлена епістолярна спадщина В. М. Перетца. Зберігається листування В. М. Перетца з вітчизняними та іноземними науковцями, які взяли участь у ювілейному збірнику статей в честь академіка О. І. Соболевського. У листах В. М. Перетца до П. М. Попова за 1926–1933 рр., що зберігаються у фонді останнього, вміщено важливі відомості про діяльність вченого на чолі Комісії давнього українського письменства. Епістолії також розкривають стосунки В. М. Перетца із співробітниками комісії. В особовому фонді О. А. Назаревського відклалися листування фондоутворювача з В. П. Адріановою-Перетц та листи до вченого Є. І. Прокопенко (Чепур) і С. О. Щеглової. Їхні епістолії містять спогади про роки навчання та спілкування зі своїм навчителем. У листах обговорюються й питання реабілітації В. М. Перетца.

Багато важливої інформації для розкриття проблеми містять листи В. М. Перетца до секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова, що зберігаються у фонді «Колекція документів вчених України, репресованих у 30-х, 40-х та 50-х рр. XX ст.» в Інституті архівознавства НБУВ. Аналіз епістолярних документів дає можливість відобразити діяльність В. М. Перетца на чолі Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а також Комісії давнього українського письменства, зусилля вченого спрямовані на заснування в Росії інституту українознавства, його боротьбу за збереження наукової автономії ВУАН.

Активно листувався В. М. Перетц з письменником і вченим-енциклопедистом І. Я. Франком. У Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України відклалися 20 листів В. М. Перетца до І. Я. Франка за 1902–1906 рр., які висвітлюють наукову співпрацю вчених, містять інформацію про науково-педагогічну діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира.

Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського, що зберігаються в родинному фонді Грушевських у ЦДІАК України, стали важливим джерелом для висвітлення співпраці вченого з НТШ та його діяльності в УНТ.

У фонді «Наукового товариства імені Шевченка у Львові», що міститься в ЦДАЛ України відкриті листи В. М. Перетца до членів НТШ. Вивчення комплексів листів В. М. Перетца до галицьких філологів, В. М. Гнатюка і М. С. Возняка, що відкриті в особових архівних фондах останніх у відділі рукописів ЛННБ України імені В. Стефаника, дозволило відобразити співпрацю вченого з НТШ у 1920-ті – на початку 1930-х рр.

В ЦДАВО України зберігаються листи В. М. Перетца до Л. Т. Білецького, в яких вміщено оцінку вченим наукової діяльності ВУАН, ролі М. С. Грушевського у внутрішньо академічній боротьбі.

Частина листів В. М. Перетца нині опублікована, але їхня публікація не носить системного характеру й відбувалася, головним чином, в рамках дослідження епістолярної спадщини інших вчених: М. Ф. Біляшівського, В. І. Вернадського, М. С. Возняка, В. М. Гнатюка, М. В. Довнара-Запольського, А. Ю. Кримського, К. Й. Студинського і Д. І. Яворницького.

У Росії в рамках академічного видання вибраного листування видатного філолога-славіста О. О. Шахматова було опубліковано його листування з В. М. Перетцем, що містить важливі відомості про участь вченого в українському науковому та освітянському житті перших десятиліть ХХ ст.

У другому розділі «**Методологічні засади дослідження**» розкрито теоретико-методологічні засади дослідження.

У підрозділі 2.1 «*Методологічні підходи та загальноісторичні методи роботи*» зазначено, що синтетичний характер дослідження обумовили комплексний та плюралістичний підхід у застосуванні методологічного інструментарію, який склали принципи історизму, об'єктивності, системності, всебічності, історичного антропологізму, світоглядності, а також загальноісторичні та спеціальні й міждисциплінарні методи.

Застосування в дослідженні біографічного методу з опорою на методологічні принципи «персональної біографії» та «інтелектуальної історії», для яких базовим є використання джерел особового походження, а також соціально-психологічного, просопографічного і хронологічно-тематичного методів дозволив розкрити тему через призму життя вченого, його наукової та професійної діяльності на українському науковому полі, дослідити та прослідкувати зміни світоглядних позицій В. М. Перетца, його пріоритетів в науковій діяльності.

При висвітленні життєвого і творчого шляху В. М. Перетца застосовано проблемно-хронологічний метод, який дав можливість визначити основні етапи в житті та науковій творчості вченого, окреслити напрями діяльності та основні завдання, які доводилося вирішувати науковцю в різні періоди свого життя. Оскільки В. М. Перетцу довелося жити і працювати в різні історичні періоди, проводити наукову діяльність в межах численних наукових установ і навчальних закладів як України, так і Росії, співпрацювати з багатьма вченими, які представляли різні наукові школи і напрями, то в дисертаційній роботі широко використано порівняльно-історичний метод дослідження. Життя та наукова діяльність В. М. Перетца відбувалася в рамках певної системи, тобто конкретного історичного

суспільства із суспільно-політичною системою та науково-культурним середовищем, що обумовило застосування системно-структурного методу.

Отже, залучення широкого комплексу методологічних принципів та спеціально-історичних методів» сприяло створенню синтетичного дослідження з діяльності В. М. Перетца на українському науковому полі.

У підрозділі 2.2 *«Спеціальні та міждисциплінарні методи»* наголошено, що відображення діяльності В. М. Перетца на українознавчій ниві, як археографа, бібліографа та дослідника рукописних і книжкових пам'яток на базі широкого комплексу архівних і бібліографічних джерел потребувало застосування спеціальних і міждисциплінарних методів дослідження: джерелознавчого, архівознавчого, бібліографічного, археографічного, книгознавчого.

Багатогранна діяльність В. М. Перетца в численних наукових установах і товариствах та навчальних закладах, його одержимість як дослідника літературних пам'яток, археографа, колекціонера і бібліофіла, що спонукала вченого до здійснення регулярних науково-пошукових експедицій в архівах, бібліотеках і музеях багатьох міст, обумовили різноманітність та розпорошеність джерел з проблеми. Тому формування вичерпної джерельної бази дослідження вимагало застосування методів бібліографічної та архівної евристики, опрацювання опублікованих каталогів, путівників і покажчиків, описів архівних фондів, дотичних до проблеми, вивчення бібліографій та покажчиків наукових видань, у яких брав участь учений.

Діяльність В. М. Перетца досліджувалася з врахуванням національних особливостей розвитку таких наукових дисциплін як археографія, кодикографія, книгознавство, бібліографія, бібліофілія, що обумовило необхідність знання та використання методологічного інструментарію означених наук, що, в свою чергу, сприяло визначенню внеску вченого у становлення цих спеціальних історичних дисциплін.

Таким чином, плюралістичний підхід при застосуванні теоретико-методологічних засад, використання у роботі широкого спектру принципів, прийомів і методів загальнонаукового, загальноісторичного, спеціального та міждисциплінарного характеру дозволило досягти поставленої мети дослідження.

У третьому розділі «Становлення В. М. Перетца як вченого-українознавця та дослідника рукописних книг і пам'яток давньої української літератури (90-ті роки ХІХ – початок ХХ ст.)» досліджено становлення В. М. Перетца як вченого-українознавця та вплив українських вчених на формування його українознавчих зацікавлень.

У підрозділі 3.1 *«Наукове зацікавлення В. М. Перетца проблемами українознавства та вплив на формування його інтересів українських вчених»* визначено роль українських вчених у становленні В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, дослідника рукописних і книжкових пам'яток.

Давньоруська література зацікавила В. М. Перетца під час навчання на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету і саме її майбутній вчений обрав своєю спеціалізацією.

У другій половині 1890-х рр. В. М. Перетц розпочав активно досліджувати історію давньої української літератури, відшукувати та вивчати українські рукописні та книжкові пам'ятки XVI–XVIII ст. З часом інтерес вченого до історії української літератури і мови та взагалі до українознавчих проблем лише посилювався. Під час проведення археографічних досліджень у Києві В. М. Перетц знайомиться з українськими філологами, мистецтвознавцями, представниками української наукової еліти, з якими у нього зав'язуються ділові й приятельські стосунки та співпраця на ниві дослідження українських рукописних і книжкових пам'яток. В. М. Перетц прагнув до налагодження наукових контактів і книгообміну з українськими вченими, які мешкали у Львові.

Співпраця В. М. Перетца протягом 1890-х рр. та на початку XX ст. з такими українськими вченими як К. І. Арабажин, В. М. Гнатюк, П. Г. Житецький, А. Я. Лященко, М. І. Петров та І. Я. Франко, які замітили та підтримали перші кроки молодого дослідника на ниві дослідження історії давньої української літератури, надали йому допомогу щодо вивчення рукописних і книжкових пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва та ввели до кола української наукової еліти, сприяла формуванню у В. М. Перетца зацікавлення питаннями українознавства.

Від самого початку своєї наукової діяльності В. М. Перетц проявив великий інтерес до археографічної діяльності, відшукуючи рукописи з українськими віршами та піснями у книгозбірнях Києва та Санкт-Петербурга та активно публікуючи про них дослідження як у російських наукових виданнях, так і «Київській старині», а також друкуючи розвідки про українські літературні та історико-культурні пам'ятки у науковому органі Історичного товариства Нестора-літописця.

Вже в перші роки своєї наукової діяльності В. М. Перетц заявив про себе як книгознавець, співпрацюючи з журналами «Бібліограф», «Книжковий вісник», «Філологічна бібліотека» й «Літературний вісник», та шпальтах яких публікував рецензії на книги.

У підрозділі 3.2 *«Викладацька діяльність у навчальних закладах Санкт-Петербурга та дослідження пам'яток давньої української літератури в книгозбірнях, музеях і архівах Києва»* розкрито мотиви, що спонукали В. М. Перетца переїхати із Санкт-Петербурга до Києва та обійняти посаду професора Університету св. Володимира.

Постать В. М. Перетца, який на межі XIX–XX ст. проводив археографічні та літературознавчі дослідження давніх українських рукописних і книжкових пам'яток у книгозбірнях, музеях і архівах Києва з метою написання синтетичної історії давнього українського письменства, викликала симпатію серед української наукової спільноти, професорів та керівництва історико-філологічного факультету Університету св. Володимира.

Відчуваючи покликання до педагогічної діяльності та набувши досвід викладацької роботи у навчальних закладах Санкт-Петербурга, а також маючи видатні організаторські здібності, В. М. Перетц виношував плани мобілізації студентської молоді на дослідження давніх українських літературних пам'яток.

Отримання посади професора Університету св. Володимира в Києві стала метою В. М. Перетца і він приклав усіх зусиль, аби її досягнути.

Наукові здобутки, універсальні фахові можливості як дослідника й викладача, педагогічний талант В. М. Перетца були помічені українськими науковцями та професурою київського вишу, яка під час конкурсу надала перевагу кандидатурі вченого, обравши його професором Університету св. Володимира.

Отже, посаду професора Університету св. Володимира В. М. Перетц обійняв з метою написання синтетичної історії давньої української літератури та організації студентської молоді на дослідження українських рукописних і книжкових пам'яток.

У четвертому розділі «Наукова, педагогічна та науково-громадська діяльність В. М. Перетца в Києві та його внесок у розвиток українознавчих досліджень (1903–1914)» відображено багатогранну діяльність В. М. Перетца, спрямовану на розвиток українознавчих досліджень.

У підрозділі 4.1 *«Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира та інших навчальних закладах Києва. Боротьба за створення українознавчих кафедр в університетах»* висвітлено діяльність В. М. Перетца у навчальних закладах Києва, спрямовану на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку фахівців з дослідження української літератури, мови та культури.

Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца у навчальних закладах Києва була спрямована на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку фахівців, здатних до самостійної наукової діяльності у сфері історії української мови і літератури. З лекцій В. М. Перетца українська студентська молодь дізнавалася про тяглість української літературної традиції з часів Київської Русі, а під час практичних занять оволодівала науковою методологією дослідження літературних творів, рукописних пам'яток і стародрукованих книг.

В. М. Перетц виступав за відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, а також добивався, щоб на українознавчих кафедрах викладали видатні українські вчені, такі як І. Я. Франко та М. С. Грушевський. Відстоювати право української молоді на вивчення національної історії та культури В. М. Перетцу довелося в постійному протиборстві з реакційною професурою, ставши одним із лідерів тих українських науковців, які боролися відродження і розвиток української освіти і науки.

Багато зробив В. М. Перетц для формування та організації діяльності бібліотек навчальних закладів Києва та Львова, приклав значних зусиль для поповнення та збереження їхніх фондів.

Під час роботи в Університеті св. Володимира В. М. Перетц проводив активну науково-дослідну та археографічну діяльність, виявляючи та досліджуючи в бібліотеках Києва, Львова і Кракова українські рукописні пам'ятки. Протягом 1905–1917 рр. вчений регулярно публікував в «Університетських відомостях» і «Журналі Міністерства народної освіти» критико-бібліографічні огляди, в яких звертав увагу на досягнення в галузі джерелознавства та археографії та знайомив науковців з найбільш цінними матеріалами, що були виявлені при описах рукописних зібрань.

У 1914 р. за визначні праці з історії давньоруської й української літератури та ефективну педагогічну діяльність в Університеті св. Володимира В. М. Перетца було обрано академіком Санкт-Петербурзької АН.

У підрозділі 4.2 *«Роль В. М. Перетца у розгортанні діяльності з виявлення та дослідження української рукописної та книжкової спадщини. Організатор і керівник Семінарію російської філології в Києві»* відображено діяльність В. М. Перетца як керівника Семінарію російської філології та розкрито роль вченого у творенні Київської філологічної школи та організації досліджень українських рукописних і книжкових пам'яток.

В. М. Перетцем, який прагнув організувати українську молодь на полі дослідження історії давньої української літератури і мови, в Києві був створений Семінарію російської філології, що сприяв розширення загального наукового кругозору його учасників та ознайомлював їх з методологією наукового дослідження. Робота в Семінарію була спрямована на засвоєння його членами філологічного методу наукового дослідження як базового прийому при проведенні досліджень рукописних і книжкових пам'яток.

Учасники Семінарію під керівництвом В. М. Перетца досліджували питання історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської писемності. Особлива увага під час занять зверталася на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури. В. М. Перетц, як талановитий вчений і педагог, зумів налагодити ефективну роботу Семінарію, що став видатною школою з підготовки наукових кадрів у сфері історії давньої української літератури і мови.

Першим із вітчизняних вчених В. М. Перетц визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток та розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків. Ним були організовані наукові експедиції членів Семінарію, під час яких за методикою вченого та під його керівництвом проводилася археографічна робота з опису рукописів і стародруків у багатьох бібліотеках, архівах і музеях України та поза її межами, що стало визначним внеском у розвиток національної археографії та бібліографії.

У підрозділі 4.3 *«Діяльність у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові»* реконструйовано співпрацю В. М. Перетца з НТШ та висвітлено участь вченого в його наукових виданнях.

Як дійсний член НТШ у Львові В. М. Перетц дієво співпрацював з керівниками і провідними членами Товариства, М. С. Грушевським, В. М. Гнатюком, І. Я. Франком, М. С. Возняком, регулярно виступав у «Записках НТШ», публікуючи у них свої статті, рецензії й віднайдені ним українські вірші та пісні кінця XVII – початку XVIII ст., а також активно залучав до співпраці з НТШ київських філологів.

В. М. Перетц входив до Бібліографічної комісії НТШ у Львові, що ставила за мету здійснення реєстру поточних українських видань та укладання повної національної бібліографії. Вчений надсилав до бібліотеки НТШ як свої, так й інші потрібні галицьким вченим наукові книги.

Будучи членом Археографічної комісії НТШ, В. М. Перетц досліджував, а також сприяв друку давніх українських віршів і пісень. У цьому томі «Пам'яток українсько-руської мови і літератури» вчений опублікував збірку визначного українського поета XVII ст. Климента Зиновієва, що стало єдиною публікацією творів українського письменства в рамках діяльності Археографічної комісії НТШ.

Значних зусиль В. М. Перетц прикладав для підняття авторитету НТШ у Львові як української наукової установи і пишався тим, що був дійсним членом Товариства. Водночас учений був рішучим противником впливу на наукову діяльність політичних чинників і змушений був припинити стосунки з НТШ, коли домінування останніх в діяльності Товариства стало очевидним.

У підрозділі 4.4 «*Фундатор і керівник філологічної секції Українського наукового товариства в Києві*» розкрита роль В. М. Перетца у створенні та організації діяльності УНТ, відображено керівництво вченого філологічною секцією товариства та його діяльність як редактора «Записок УНТ».

В. М. Перетц відіграв видатну роль у створенні та організації роботи УНТ в Києві та заснуванні й керівництві філологічною секцією Товариства. В рамках діяльності філологічної секції УНТ В. М. Перетц сформулював нагальні наукові, бібліографічні, археографічні, видавничі завдання українських філологів, реалізація яких повинна була проходити в контексті розвитку українознавства.

Діяльність В. М. Перетца на чолі філологічної секції УНТ та як співредактора «Записок УНТ» сприяла розвитку українських філологічних досліджень й становленню українознавчих наукових видань, консолідації українських науковців навколо Товариства та активізації їхньої наукової роботи на ниві україніки. До співпраці з УНТ В. М. Перетц активно залучав молодих українських філологів, які в рамках діяльності Товариства отримували досвід академічної роботи.

Таким чином, як один із фундаторів і очільників УНТ у Києві В. М. Перетц відіграв визначну роль в організації українського наукового та культурного життя, розвитку української філологічної науки, організації досліджень рукописних і книжкових пам'яток.

У п'ятому розділі «Роль В. М. Перетца у створенні Всеукраїнській академії наук та участь вченого в її діяльності (1918–1933)» висвітлено участь В. М. Перетца у творенні УАН та його боротьбу за її зміцнення й наукову незалежність. Відображена діяльність вченого з розбудови наукових інституцій ВУАН та організації й проведення в рамках роботи академії українознавчих і археографічних досліджень, бібліографічної роботи, вивчення та публікації рукописних і книжкових пам'яток.

У підрозділі 5.1 «*Участь у творенні Української академії наук та Історично-філологічного відділу ВУАН*» розкрито роль В. М. Перетца у заснуванні УАН, реконструйовано процес його обрання дійсним членом УАН та показано внесок вченого в організацію роботи Історично-філологічного відділу академії.

Як активний учасник українського наукового життя початку XX ст. та дієвий член НТШ і УНТ В. М. Перетц був щирим прибічником ідеї створення УАН і від самого початку долучився до процесу її організації. Надіслані вченим до Комісії для

вироблення законопроекту про заснування УАН пропозиції були підтримані українською науковою спільнотою, а деякі з них знайшли втілення у положеннях Статуту УАН й майбутній діяльності її Історично-філологічного відділу.

Вбачаючи у В. М. Перетці потужну наукову силу, визначного фахівця з історії української літератури та мови, енергійного й талановитого організатора українського наукового життя, за ініціативи академіків Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського, М. І. Петрова і С. О. Єфремова 31 травня 1919 р. вченого було одноголосно обрано дійсним членом УАН.

Обрання В. М. Перетца дійсним членом УАН стало даниною його визначному внеску в українську філологію та українознавство. З іншого боку українська академія отримала вченого, активна наукова та науково-організаційна діяльність якого сприяла піднесенню її авторитету в світі.

У підрозділі 5.2 *«Діяльність на чолі Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді»* відображено діяльність В. М. Перетца як голови Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, спрямовану на розгортання українознавчих, археографічних досліджень та бібліографічної роботи.

Будучи обраним дійсним членом ВУАН, В. М. Перетц залишився працювати в Петрограді (Ленінграді) з метою розгортання українознавчих досліджень та організації підрозділу української академії в Росії. Створене і кероване вченим Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, що діяло як філія ВУАН, стало справжнім центром з вивчення та популяризації історії та культури українського народу в Росії.

Як голова Товариства дослідників української історії, письменства і мови та дійсний член ВУАН В. М. Перетц прагнув розширити представництво української академії в Росії. Він намагався створити в Ленінграді науково-дослідну кафедру або інститут українознавства з метою з виявлення та вивчення матеріалів з українознавства в архівах, музеях і бібліотеках Росії та організації системних досліджень історії життя та творчості українців поза межами України, проте його ідея не була підтримана українським урядом.

У рамках діяльності Товариства дослідників української історії, письменства та мови В. М. Перетцем проводилася робота зі складання наукової бібліографії давнього українського письменства, планувалося створення описів українських рукописів і стародрукованих книг, а також дотичних до теми тогочасних видань матеріалів і наукових праць.

Внаслідок проведення широких археографічних розшуків в російських бібліотечних, архівних і музейних сховищах В. М. Перетцу вдалося віднайти багатий і до того часу невідомий матеріал з історії української літератури XVI–XVIII ст. й на базі віднайдених матеріалів видати декілька випусків *«Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.»* та опублікувати численні джерелознавчі, літературознавчі та історичні праці в українських, російських ті іноземних наукових виданнях.

У підрозділі 5.3 «*В. М. Перетц як колекціонер українських літературних і історико-культурних джерел, діяльність з виявлення та збереження рукописних і книжкових пам'яток*» висвітлена діяльність В. М. Перетца як колекціонера, із пошуку та збереження українських літературних та історико-культурних цінностей.

Велику увагу В. М. Перетц приділяв пошуку та збереженню українських літературних та історико-культурних цінностей. Він здійснював наукові археографічні експедиції до різних міст України, Росії та Білорусі з метою обстеження найбільших книгозбірень, виявлення пам'яток давньої української літератури та опису віднайдених українських рукописів і стародруків. Вчений ратував за проведення опису рукописних пам'яток і стародруків у найбільших книгозбірнях країни відповідно до уніфікованих вимог і наукових методик й сам брав активну участь у складанні описів рукописів і реєстрів стародрукованих книг.

В. М. Перетц виступав за збереження історично сформованих колекцій рукописних і стародрукованих книг. Водночас він вважав, що пам'ятки повинні зберігатися в установах, які створювали найкращі умови для їх дослідження.

Академік В. М. Перетц був видатним колекціонером рукописів і стародруків і з особливою старанністю збирав все, що мало відношення до давньої української літератури і могло бути корисним для відображення її історії. Вченому вдалося зібрати одну із найбільших для свого часу приватних колекцій стародавніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження.

Вчений дієво співпрацював з УНІК, брав участь в його наукових проектах і публікувався в «Бібліологічних вістях». Як голова Українського бібліологічного товариства В. М. Перетц сприяв об'єднанню українських бібліофілів і практиків книжкової справи для вирішення питань, пов'язаних з книгою. Самому вченому вдалося зібрати унікальну бібліотеку, що стала свого роду феноменом і пам'ятником книжкової культури.

У підрозділі 5.4 «*Боротьба В. М. Перетца за збереження самостійності Всеукраїнської академії наук і захист українських вчених у період посилення тиску державного та партійного впливу на науку*» розкрита роль В. М. Перетца в розбудові ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників української наукової установи.

Академік В. М. Перетца взяв активну участь у розбудові ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників наукової установи. Одним із проявів плідної діяльності української академії стало видання капітальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». Виступаючи за подальший розвиток ВУАН і зміцнення її авторитету та наукового потенціалу, В. М. Перетц намагався залучити до діяльності в українській академії визнаних у науковому співтоваристві вчених. Категорично засуджуючи сварки в академічному середовищі, він прикладав усіх зусиль для приборкання конфлікту між керівниками та групами членів ВУАН заради збереження діяльності української академії. Вчений послідовно виступав проти посилення державного та партійного впливу на роботу ВУАН й відстоював її наукову автономію.

У підрозділі 5.5 «Діяльність на чолі Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук та розробка методології видання пам'яток давньої української літератури» досліджена діяльність В. М. Перетца як очільника Комісії давнього українського письменства, в рамках якої проводилася широка археографічна, бібліографічна робота, вивчення та видання національних рукописних і книжкових пам'яток. Відображено процес переслідування вченого у ВУАН на початку 1930-х рр.

Академік В. М. Перетц був ініціатором заснування, організатором та багаторічним головою Комісії давнього українського письменства ВУАН. Не зважаючи на несприятливі адміністративні, фінансові та політичні обставини, вчений зумів створити творчий і ефективно працюючий колектив, який під його керівництвом проводив продуктивну роботу з виявлення, обліку та дослідження пам'яток давньої української літератури. В. М. Перетцем були означені основні завдання в діяльності КДУП, найперше з яких полягало у перевірці наявності і збереженості українських рукописних пам'яток, що були відомі з раніше опублікованих описів і каталогів, а також з'ясуванні, які нові рукописні матеріали надійшли до книгозборищ.

Пріоритетне же завдання для діяльності КДУП, за установкою В. М. Перетца, полягало у науковому виданні пам'яток давньої української літератури, для реалізації якого вченим були розроблені «Правила видання пам'яток давнього письменства», що передбачали дотримання наукових засад публікації текстів з урахуванням доступності видань для дослідників і читачів. В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою ВУАН видання серійних наукових збірників, в рамках яких були опубліковані видатні твори давнього українського письменства.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц проводив широку джерелознавчу та археографічну діяльність з виявлення та опису українських рукописів і стародруків за сучасною на той час методикою. У результаті проведених пошуків вченому вдалося виявити значний, раніше невідомий матеріал з історії давньої української літератури, який став джерельним підґрунтям його наукових праць.

Під час згорання політики українізації наукова та науково-організаційна діяльність В. М. Перетца була піддана критиці. Процес переслідування науковця та критика його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х років була інспірована партійними органами української академії і носила політичний підтекст, адже В. М. Перетц не визнавав пріоритету марксистських методів дослідження. Як дослідник історії давньої української літератури В. М. Перетц був звинувачений і в «українському буржуазному націоналізмі», проте вчений не визнав висунутих проти нього безпідставних звинувачень й до самого арешту проводив у ВУАН ідеологічно незаангажовані українознавчі дослідження.

У шостому розділі «Організатор українознавчих досліджень в Росії (1915 – початок 1930-х років)» досліджена діяльність В. М. Перетца з організації та проведення українознавчих, археографічних досліджень та бібліографічної роботи в

наукових установах Росії, висвітлені питання, що стосуються арешту та реабілітації вченого.

У підрозділі 6.1 *«Діяльність з організації співпраці між Російською академією наук та Науковим товариством імені Шевченка у Львові (1920-ті – початок 1930-х рр.)»* розкриті зусилля В. М. Перетца, спрямовані на організацію співпраці між РАН і НТШ.

Протягом 1920-х та на початку 1930-х років В. М. Перетц, працюючи в наукових установах Ленінграда, листувався з галицькими вченими, членам НТШ у Львові. Будучи академіком РАН і членом НТШ, В. М. Перетц проводив роботу, спрямовану на організацію книгообміну між науковими установами та публікацію українознавчих праць в їхніх виданнях. У листах обговорювалися й питання публікації праць з історії давнього українського письменства та взагалі країнознавчих досліджень у львівських виданнях.

У підрозділі 6.2 *«Діяльність з виявлення, обліку та збереження українських літературних і культурних пам'яток в Росії»* досліджено археографічну діяльність В. М. Перетца в Росії та відображено його зусилля, спрямовані на повернення українських національних реліквій до наукових установ України.

Активна археографічна діяльність В. М. Перетца в Росії була спрямована на виявлення, облік та збереження українських літературних та історико-культурних пам'яток. У бібліотеках, архівах і музеях російських міст учений виявив і описав значний масив рукописів українського походження, на які ним була складена картотека. Від 1924 р. В. М. Перетц діяв в рамках поставленого перед собою джерелознавчого завдання, яке передбачало виявлення у книгозбірницях даних про українські літературні пам'ятки XVI–XVIII ст. і уточнення за допомогою їх відомостей про літературний рух в Україні.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц неодноразово звертався до керівництва ВУАН з пропозицією організувати постійну системну роботу з повернення українських національних реліквій із Росії до України. Сам вчений приклав значних зусиль для повернення до України пам'яток національної історії, літератури та культури, зокрема, унікальних колекцій В. О. Щавинського і П. П. Потоцького, значної кількості рукописних і стародрукованих книг тощо.

У підрозділі 6.3 *«Науково-організаційна діяльність В. М. Перетца, спрямована на об'єднання славістичних досліджень європейських вчених і видання збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського»* відображена діяльність В. М. Перетца, спрямована на видання наукового збірника на честь О. І. Соболевського та об'єднання провідних європейських філологів-славістів.

В. М. Перетц відіграв провідну роль у підготовці та виданні збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, що побачило світ як видання АН СРСР. Вшановуючи видатного філолога-славіста, йому вдалося об'єднати і налагодити співпрацю європейських учених, що досліджували питання історія мови і літератури, палеографії, діалектології, етнографії та фольклору. Активну участь у науковому проекті взяли українські вчені. Надіслані ними розвідки склали майже третину від опублікованих у виданні

наукових праць, що стало вагомим внеском в актуалізацію українознавчих досліджень.

У підрозділі 6.4 «*Організатор українознавчих досліджень в російських наукових установах. Діяльність на чолі Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської (української) літератури*» висвітлена діяльність В. М. Перетца в російських наукових установах і навчальних закладах з організації та проведення досліджень у сфері українознавства та бібліографії давньоруської літератури.

З ініціативи та під керівництвом В. М. Перетца при РАН (АН СРСР) протягом 1916–1930 рр. діяла Комісія зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури, співробітники якої працювали над підготовкою бібліографії наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської літератури і містили відомості про літературні процеси та явища Стародавньої Русі.

В. М. Перетц активно виступав за організацію та проведення українознавчих досліджень в межах роботи АН СРСР. Завдяки зусиллям вченого при АН СРСР була заснована та діяла Комісія з вивчення історії України.

Як видатний філолог-славист, В. М. Перетц був залучений до формування Інституту слов'янознавства та Інституту російської літератури АГ СРСР. Діяльність В. М. Перетца в ІС та ІРЛІ зосереджувалася на розвитку українознавчих досліджень, збереженні архівної спадщини українських вчених і письменників та популяризації їхньої творчості. Публікації В. М. Перетца в наукових виданнях ІС та ІРЛІ стали помітним явищем на полі українознавства, а активна діяльність вченого в російських наукових установах сприяла розвитку українознавчих досліджень в Росії.

У підрозділ 6.5 «*Арешт В. М. Перетца та його діяльність під час заслання до Саратова*» досліджено процес арешту В. М. Перетца та слідства над вченим, відображено його життя та діяльність під час заслання до Саратова.

Восени 1933 р. – взимку 1934 р. секретно-політичним відділом ОДПУ були проведені арешти інтелігенції в Ленінграді, Москві, Києві, Харкові, Мінську й деяких інших містах та сфабриковано справу, що у лютому 1934 р. отримала назву «Справа “Російської національної партії”». За матеріалами цієї справи 11 квітня 1934 р. був заарештований В. М. Перетц, якого 16 червня того ж року за вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ заслали на три роки до Саратова.

Документи кримінальної справи та листи, написані В. М. Перетцем під час перебування в слідчому ізоляторі та на засланні, розкривають мужню боротьбу вченого за своє чесне ім'я та можливість займатися науковими дослідженнями в галузі історії давньоруської літератури.

На засланні у Саратові В. М. Перетц, якому не знайшлося посади у навчальних і культурних закладах міста, не зважаючи на важкий стан здоров'я, проводив наукову роботу, описуючи та досліджуючи рукописні та книжкові пам'ятки.

Отже, звинувачення щодо В. М. Перетца ґрунтувалося на сфабрикованих матеріалах ленінградської та московської справ «Російської національної партії». З вченим розправився репресивний режим, для якого академік, що не поділяв провладну ідеологію та проводив українознавчу діяльність, викликав підозру.

У підрозділ 6.6 «Реабілітація та вшанування пам'яті вченого» простежено боротьбу В. П. Адріанової-Перетц та українських вчених за політичну й наукову реабілітацію В. М. Перетца, збереження пам'яті про нього та розвиток традицій його філологічної школи.

Після смерті В. М. Перетца загально визнаним лідером Київської філологічної школи стала В. П. Адріанова-Перетц, яка користувалася великим авторитетом серед українських філологів. Завдяки діям вченої, яка після XX з'їзду партії подала заяву до Прокуратури СРСР В. М. Перетца 9 липня 1957 р. було реабілітовано і у тому ж році поновлено в складі дійсних членів української та всесоюзної академії.

Зусиллями В. П. Адріанової-Перетц та інших представників наукової школи В. М. Перетца була збережена пам'ять про вченого як видатного дослідника історії давньої української літератури, організатора українського наукового життя та фундатора Київської філологічної школи. Наукова діяльність В. М. Перетца отримали загальносвітове визнання, а творча спадщина вченого та традиції його наукової школи актуальні й сьогодні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досягнуто мету й здійснено розв'язання проблеми встановлення етапів життєвого шляху і діяльності В. М. Перетца та визначення видатного внеску вченого у розвиток гуманітарної науки й україністики, організацію українського науково-культурного життя кінця XIX – першої третини XX ст., його провідної ролі як визначної наукової постаті та непересічної особистості в українській інтелектуальній історії означеного періоду. У дослідженні розкрито наукову, науково-організаційну, педагогічну та науково-громадську діяльність В. М. Перетца в українському науково-освітньому просторі, визначено великий внесок вченого у становлення та розвиток українознавства, формування ґрунтовної наукової школи дослідників історії літератури, започаткування спільної методології та методів спеціальних історико-філологічних дисциплін, зокрема, кодикології та історичного книгознавства, археографії рукописних книг, бібліографії стародруків, виявлення національних історичних, літературних і культурних пам'яток, дослідження та публікацію української рукописної і книжкової спадщини, колекціонування пам'яток писемної культури і друку.

У результаті вирішення поставлених завдань роботи отримані наступні висновки:

1. Історіографічний аналіз проблеми засвідчив сталий інтерес науковців до діяльності В. М. Перетца на українському науковому просторі. Оцінка наукової, науково-організаційної та педагогічної діяльності вченого, у тому числі й на українському інтелектуальному полі розпочалося ще за його життя. Однак критика наукових досягнень В. М. Перетца і здобутків його філологічної школи та арешт ученого унеможливило правдиве висвітлення діяльності науковця. За тоталітарного режиму ім'я вченого фактично було піддано забуттю. З політичною реабілітацією В. М. Перетца в 1957 р. розпочалося системне дослідження наукової біографії

вченого та його набутку, в тому числі й як українознавця, археографа, дослідника рукописної та книжкової спадщини. Для сучасного часу характерне підвищення інтересу українських науковців до постаті В. М. Перетца, що знайшло вияв у розгортанні всебічного вивчення наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності вченого. Втім наявні наукові праці торкаються лише окремих сторін поставленої проблеми, а діяльність В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток досі не була предметом спеціального комплексного дослідження.

Підготовку дисертаційного дослідження здійснено на основі широкого джерельного комплексу документальних, нарративних і зображальних джерел, що представлені як архівними документами, так і бібліографічними матеріалами, для яких характерні значний інформаційний потенціал, репрезентативність і достовірність. Особливістю джерельної бази представленої дисертаційної роботи стало використання великої кількості нарративних документів, таких як листи, мемуари, автобіографії, наукові праці тощо. Багато важливої і нової інформації з проблеми містять епістолярні документи В. М. Перетца та листи українських й іноземних вчених, які з ним співпрацювали. Аналіз віднайдених документів уможливив комплексну реконструкцію діяльності В. М. Перетца з розвитку українознавства, дослідження давніх українських літературних та історичних пам'яток, як археографа і бібліографа, а також відображення внеску вченого у розбудову української науки і культури.

2. Теоретико-методологічні засади комплексного відтворення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа і бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток базувалися на системному та плюралістичному використанні загальнонаукових принципів, а також загальноісторичних та спеціальних і міждисциплінарних методів. Широке застосування в дисертаційній роботі біографічного, психологічного, просопографічного, хронологічно-тематичного методів дослідження та методологічних принципів «персональної біографії» та «інтелектуальної історії» дозволив відтворити засади науково-дослідної діяльності В. М. Перетца, проаналізувати його погляди на генезис українського наукового життя, створити просопографічний портрет вченого, висвітлити його співпрацю з українською інтелектуальною елітою та визначити взаємозалежність між науковцем та історичним соціумом.

Багатогранна діяльність В. М. Перетца досліджувалася з урахуванням національних особливостей розвитку таких наукових дисциплін як археографія, кодикографія, книгознавство та бібліографія, що обумовило необхідність використання методологічного інструментарію означених наук. Застосовані у роботі теоретико-методологічні підходи дозволили розглянути проблему з урахуванням особливостей розвитку українського науково-культурного життя кінця XIX – першої третини XX ст.

3. Науковий інтерес В. М. Перетца до історії давньої української літератури і мови та до історії України й взагалі українознавчих проблем формувався під впливом українських учених. Такі українські філологи, як К. І. Арабажин, В. М. Гнатюк, П. Г. Житецький, А. Я. Лященко, М. І. Петров та І. Я. Франко, замітили та підтримали перші кроки молодого дослідника з дослідження історії давньої української літератури, надали йому допомогу при вивченні рукописних пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва та Санкт-Петербурга, позитивно оцінили перші українознавчі розвідки В. М. Перетца, його праці з дослідження рукописних збірок давніх українських віршів і пісень, сприяли їхньої публікації в українських наукових часописах та ввели вченого до кола української наукової еліти. Значною мірою під впливом українських вчених В. М. Перетц визначив головне завдання своєї науково-дослідної діяльності, що полягало у створенні синтетичної історії української літератури XVI–XVIII ст.

Від самого початку своєї наукової діяльності В. М. Перетц проявив великий інтерес до археографічної діяльності, пошуку та дослідженню у книгозбірнях і архівосховищах рукописних книг, що містили українські історико-літературні твори XI–XVIII ст. У перші роки своєї наукової діяльності вчений також заявив про себе як про книгознавця, співпрацюючи з бібліографічними та книгознавчими журналами та публікуючи на шпальтах часописів рецензії на книги. Особливий інтерес у В. М. Перетца викликали наукові видання, підготовлені українськими вченими, для придбання яких він організовував книгообмін з українськими науковцями.

Наукові зацікавлення В. М. Перетца історією давньої української літератури та прагнення здійснювати археографічні та літературознавчі дослідження в українських архівах і бібліотеках з метою написання синтетичної історії давнього українського письменства спонукали вченого домагатися посади професора Університету св. Володимира в Києві. Наукові здобутки, універсальні фахові можливості В. М. Перетца як дослідника й викладача були високо оцінені науковцями київського вишу, які під час конкурсу надали перевагу кандидатурі вченого, обравши його професором Університету св. Володимира.

4. Активна наукова, педагогічна та науково-громадська діяльність В. М. Перетца у Києві протягом 1903–1914 рр. сприяла відродженню та розвитку української науки та освіти, а роль вченого в організації національного науково-культурного життя у десятиліття, які передували українським революційним перетворенням, є однією із визначальних. Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца у освітніх закладах Києва була спрямована на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку наукових фахівців у сфері українознавства. Вчений першим почав знайомити українську студентську молодь з історією давньої української літератури, простежуючи її тяглість з часів Київської Русі. В. М. Перетц наполегливо боровся за відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, а також добивався, щоб на українознавчих кафедрах викладали видатні українські вчені.

З метою залучення української молоді до досліджень з історії давньої української літератури і мови В. М. Перетц організував у Києві роботу Семінарію російської філології, учасники якого оволодівали методологією наукової роботи та проводили дослідження з питань історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської й української писемності та мови. В. М. Перетцем була розроблена методологія дослідження історії давньої української літератури, яка передбачала застосування філологічного, історичного, історико-філологічного, історико-порівняльного та біографічного (історико-психологічного) методів дослідження. У рамках діяльності Семінарію В. М. Перетца сформувалася Київська історико-філологічна школа, представники якої плідно працювали на ниві дослідження історії української літератури і мови, застосовуючи методологічні засади, розроблені вченим.

У київській період своєї наукової та педагогічної діяльності В. М. Перетц проводив активну археографічну роботу. Він перший визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток, розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків, за якими виявив та описав численні українські рукописні і стародруковані пам'ятки. До джерелознавчої та археографічної роботи вчений долучив учасників Семінарію російської філології, які під його керівництвом та за його методологію здійснювали описи колекцій рукописів і стародруків не лише російського, а й українського походження. Зроблені В. М. Перетцем описи рукописів і стародруків, його методологічні, джерелознавчі, критико-бібліографічні та літературознавчі праці, підготовлені на базі віднайдених давніх українських історичних та літературних пам'яток, широка науково-експедиційна діяльність під його керівництвом учасників Семінарію, доповіді вченого та його учнів у філологічних товариствах стали великим внеском В. М. Перетца у розвиток археографії та сприяли популяризації досліджень рукописних і книжкових пам'яток.

Дієва співпраця В. М. Перетца з НТШ у Львові та його активна участь у діяльності УНТ у Києві сприяли становленню та розвитку українського професійного наукового середовища, консолідації українських учених навколо національних наукових товариств і видань. У рамках діяльності філологічної секції УНТ В. М. Перетц сформулював нагальні наукові, бібліографічні, археографічні, видавничі завдання українських філологів, реалізація яких повинна була відбуватися в контексті розвитку українознавства.

5. В. М. Перетц поділяв ідею заснування УАН і долучився до процесу її творення. Пропозиції вченого були враховані при розробці Статуту УАН і організації діяльності Історично-філологічного відділу УАН. Вже в перші місяці діяльності УАН В. М. Перетца було обрано дійсним членом української академії, що стало даниною визначному внеску вченого в українську філологію та українознавство. Вчений відіграв провідну роль у заснуванні та розбудові таких академічних інституцій як Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді та Комісія давнього українського письменства ВУАН, в межах яких були розгорнуті широкі українознавчі та археографічні дослідження,

проводилася велика бібліографічна робота, вивчалися та публікувалися пам'ятки давньої української літератури. Діяльність В. М. Перетца була спрямована на розбудову ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників наукової установи.

6. Як голова Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, КДУП, член Археографічної комісії ВУАН, дослідник історії давнього українського письменства В. М. Перетц протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. в бібліотеках, музеях і архівах багатьох міст України та поза її межами проводив широку джерелознавчу та археографічну діяльність з виявлення та опису українських рукописів і стародруків за сучасною на той час, розробленою ним, методикою. У результаті проведених пошуків вченому вдалося виявити значний, раніше невідомий матеріал з історії давньої української літератури, який став джерельним підґрунтям його археографічних і літературознавчих наукових праць, що побачили світ в українських наукових виданнях.

Одним із найбільших наукових звершень В. М. Перетца на ниві українознавства стала фундаментальна публікація вченого «“Слово о полку Ігоревім” – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар», що побачила світ у Києві як видання Історично-філологічного відділу ВУАН. Результати наукових досліджень вченого у сфері історії давньої української літератури підсумували чотири випуски «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.».

Як очільником КДУП В. М. Перетцем пріоритетним завданням для діяльності Комісії було визначено наукове видання пам'яток давнього українського письменства, для реалізації якого вченим були розроблені «Правила видання пам'яток давнього письменства», що передбачали дотримання наукових засад публікації текстів з урахуванням доступності видань для дослідників і читачів. В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою ВУАН видання серійних наукових збірників, в рамках яких були опубліковані видатні пам'ятки давнього українського письменства.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. під керівництвом В. М. Перетца та за його безпосередньої участі невпинно проводилася велика робота зі складання систематичної бібліографії українського давнього письменства. Вчений цікавився питаннями історичного книгознавства, брав участь у розробці методики зі складання реєстрів і проведення описів українських стародруків. Він співпрацював з УНІК і проводив роботу з популяризації його діяльності. В. М. Перетца було обрано головою УБТ, вчений спрямовував його діяльність на об'єднання українських бібліофілів і практиків книжкової справи та вирішення проблем книги. Протягом всієї своєї наукової, педагогічної та науково-громадської діяльності В. М. Перетц завжди піклувався про організацію бібліотек наукових установ і товариств та навчальних закладів, поповнення та збереження їхніх фондів.

Під час реформування архівної та бібліотечної справи, що проводилася в 1920-ті роки В. М. Перетц виступав за збереження історично сформованих колекцій

рукописів і стародруків, а також наголошував, що пам'ятки повинні зберігатися в установах, які створили найкращі умови для їх дослідження.

В. М. Перетц був видатним колекціонером рукописів і стародруків і з особливою старанністю збирав все, що мало відношення до давньої української літератури й могло бути корисним для відображення її історії. Вченому вдалося зібрати одну із найбільших для свого часу приватних колекцій давніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури. В. М. Перетц зібрав велику та унікальну власну бібліотеку, значну частину якої склали українські видання, у тому числі й рідкісні.

7. В. М. Перетц проводив активну роботу з організації та проведення українознавчих досліджень в російських наукових установах і навчальних закладах. Зусилля вченого були спрямовані на розвиток науково-дослідної роботи в сфері українознавства, а також проведення системної археографічної, бібліографічної, пам'ятко-охоронної роботи з метою виявлення, обліку й збереження українських літературних, історико-культурних пам'яток в Росії та їхнього повернення до наукових установ України. До наукових проектів, що готувалися в рамках діяльності АН СРСР В. М. Перетц завжди залучав українських вчених. Найбільш масштабним із таких проектів був випуск збірника філологічних і славистичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, у якому активну участь взяли українські філологи й славісти.

Академік В. М. Перетц був ініціатором створення та керівником Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури і Комісія з вивчення історії України, що діяли при РАН (АН СРСР). Їх співробітники підготували бібліографію наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської (української) літератури, та досліджували давні українські літературні пам'ятки.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетцем була проведена велика археографічна робота, внаслідок якої вченому вдалося виявити та описати в російських бібліотеках, музеях і архівах значну кількість українських рукописів і стародрукованих книг та підготувати про них наукові праці. Публікації В. М. Перетца в наукових виданнях ІС та ІРЛІ АН СРСР стали помітним явищем на полі українознавства.

Працюючи в російських наукових установах і навчальних закладах, В. М. Перетц регулярно звертався до керівництва ВУАН з пропозицією організувати системну роботу з виявлення та повернення українських національних реліквій із Росії до України. Сам вчений приклав значних зусиль для повернення до наукових установ України пам'яток української історії, літератури та культури, що перебували у Росії, зокрема, унікальних колекцій В. О. Щавинського і П. П. Потоцького, значної кількості українських рукописів і стародруків тощо.

8. У дисертації відображено процес переслідування В. М. Перетца та критики його філологічної школи на початку 1930-х рр. Показано, що головна причина, що не дозволила В. М. Перетцу повною мірою здійснити власні науково-дослідницькі задуми, передусім, у сфері українознавства, лежала в політичній площині.

Цькування В. М. Перетца було інспіровано партійними органами української академії і носила політичний підтекст, бо вчений не визнавав пріоритету марксистських методів дослідження. Як дослідника історії давньої української літератури В. М. Перетца звинуватили і в «українському буржуазному націоналізмі».

Зрештою, активна наукова, науково-організаційна та наукова-громадська діяльність академіка В. М. Перетца, у тому числі й на ниві українознавства, не пройшла повз увагу ОДПУ. За сфабрикованими справами «Російської національної партії» вченого було піддано репресіям. Перебуваючи під арештом і на засланні, В. М. Перетц вів мужню боротьбу за своє чесне ім'я та можливість займатися науковою роботою в галузі історії давньоруської літератури.

Завдяки зусиллям В. П. Адріанової-Перетц та іншим вченим відбулася політична і наукова реабілітація В. М. Перетца. Учням і колегам вдалося зберегти творчу та архівну спадщину вченого. Послідовниками ідей В. М. Перетца розвиваються його наукові концепції та традиції його історико-філологічної школи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, які відображають основні результати дисертаційного дослідження:

Монографія

1. Шаповал А. Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел / Андрій Шаповал; відп. ред. Л. А. Дубровіна; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – 596 с. ISBN 978-966-02-9417-2 (друк.). ISBN 978-966-02-9418-9 (електрон.). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003840>

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України, у тому числі виданнях, що включені до наукометричних баз

2. Шаповал А. Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 44. – С. 668–683.

3. Шаповал А. І. Участь В. П. Адріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження вченої) / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2017. – Вип. 21. – С. 536–563.

4. Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофеева / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2017. – № 1. – С. 220–241.

5. Шаповал А. І. Наукова співпраця В. М. Перетца та М. І. Петрова через призму епістолярних джерел / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2018. – Вип. 22. – С. 128–140.
6. Шаповал А. Участь українських вчених у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського (за епістолярними матеріалами) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2018. – № 1 (6). – С. 103–109.
7. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца (за епістолярними джерелами) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2018. – № 2 (7). – С. 111–117.
8. Шаповал А. Історія видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського у світлі листування В. М. Перетца / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – Вип. 50. – С. 466–484.
9. Шаповал А. І. Епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц в архівах України / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2018. – № 2–3. – С. 227–247.
10. Шаповал А. І. Співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка через призму листів ученого до М. С. Грушевського / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2018. – № 5–6. – С. 117–134.
11. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з вченими Ніжина (за епістолярними матеріалами) / А. Шаповал // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 10). – Ніжин ; Київ, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 73–82.
12. Шаповал А. «Драма українська» В. І. Резанова та його співпраця з Всеукраїнською академією наук через призму листів вченого до С. О. Єфремова / А. Шаповал // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 11). – Ніжин ; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 153–165.
13. Шаповал А. І. «Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остаточно заволоділи мною»: з листів В. М. Перетца до П. Г. Житецького / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2019. – Вип. 23. – С. 85–102.
14. Шаповал А. Співпраця Д. І. Абрамовича з Всеукраїнською академією наук через призму епістолярних документів / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2019. – № 1 (8). – С. 92–100.
15. Шаповал А. Співпраця академіків В. М. Перетца та М. С. Возняка у світлі епістолярних документів / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2019. – № 2 (9). – С. 102–112.
16. Шаповал А. До історії видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського (за матеріалами епістолярної спадщини В. М. Перетца) / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2019. – Вип. 54. – С. 304–319.
17. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до В. М. Гнатюка за 1902–1925 роки / А. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2019. – № 4. – С. 227–245.

18. Шаповал А. Шлях В. М. Перетца до Університету Святого Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження вченого) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2020. – № 1 (10). – С. 134–142.

19. Шаповал А. І. Переслідування академіка В. М. Перетца та критика його філологічної школи на початку 1930-х років (за архівними документами) / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2020. – Вип. 25. – С. 52–68.

20. Шаповал А. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – Вип. 59. – С. 298–313.

Статті у зарубіжних наукових виданнях, що включені до наукометричних баз

21. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца за європейськими вченими (за епістолярними документами) / А. Шаповал // Evropský filozofický a historický diskurz. – Praha, 2018. – Svazek 4, 4 vydání. – S. 36–43. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2018. – Volume 4, Issue 4. – P. 36–43].

22. Шаповал А. Листування академіка В. М. Перетца з вченими Чехословаччини / А. Шаповал // Evropský filozofický a historický diskurz. – Praha, 2019. – Svazek 5, 1 vydání. – S. 27–33. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 1. – P. 27–33].

23. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца в Українському науковому товаристві в Києві через призму листів вченого до М. С. Грушевського / А. Шаповал // Evropský filozofický a historický diskurz. – Praha, 2019. – Svazek 5, 3 vydání. – S. 40–53. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 3. – P. 40–53].

24. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка к Львові в 1920-ті – на початку 1930-х років (за епістолярними документами) / А. Шаповал // Evropský filozofický a historický diskurz. – Praha, 2019. – Svazek 5, 4 vydání. – S. 71–79. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 4. – P. 71–79].

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

25. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова у фондах Інституту архівознавства НБУВ / А. І. Шаповал // Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовтня 2015 р.): в 2 ч. Ч. 2 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – С. 152–154.

26. Шаповал А. Епістолярій В. М. Перетца як джерело дослідження розвитку українознавства в Росії у 20-х рр. ХХ ст. / А. Шаповал // Шістнадцяті джерелознавчі читання «Архівна наука і освіта в незалежній Україні»: матеріали Всеукр. наук. конф. 24 листопада 2015 р. КНУ. – Київ, 2015. – С. 109–111.

27. Шаповал А. І. До історії видання праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку» / А. І. Шаповал // Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.) / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 408–411.

28. Шаповал А. І. До історії видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського (за матеріалами епістолярної спадщини В. М. Перетца) / А. І. Шаповал // Сто років академічної славістики в Україні: здобутки і перспективи : Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (м. Київ, 24 травня 2018 р.). – Київ, 2018. – С. 78–79.

29. Шаповал А. І. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів / А. І. Шаповал // Славістика й україністика: взаємне посилення розвитку : Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (м. Київ, 24 травня 2019 р.). – Київ, 2019. – С. 120–121.

30. Шаповал А. Сторінки співпраці М. Ф. Біляшівського та В. М. Перетца (за епістолярієм вчених) / А. Шаповал // П'яті читання пам'яті М. Ф. Біляшівського. Матеріали наукової конференції 2019 року. Збірка статей. – Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2020. – С. 75–81.

31. Шаповал А. На шляху до Університету св. Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження В. М. Перетца) / А. Шаповал // Треті киевознавчі читання: історія та етнокультура. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 березня 2020 р.). – Київ : «Фоліант», 2020. – С. 275–280.

32. Шаповал А. Особова справа В. М. Перетца як джерело дослідження обрання вченого академіком Української академії наук / А. Шаповал // Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовтня 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. – Київ, 2020. – С. 648–651.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження:

33. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца щодо збереження українських історико-культурних пам'яток (за матеріалами епістолярію вченого) / А. Шаповал // Київські історичні студії: зб. наук. праць. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – № 1. – С. 135–140.

34. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца: епістолярний дискурс / А. Шаповал // Садиба Франка : науковий збірник заповідника «Нагуевичі». – Дрогобич : Посвіт, 2020. – Кн. І. – С. 143–152.

АНОТАЦІЯ

Шаповал А. І. Володимир Миколайович Перетц (1870–1935) як вчений-українознавець, археограф, бібліограф, бібліофіл та дослідник рукописних і книжкових пам'яток. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (27 – соціальні комунікації). – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню наукової, науково-організаційної, педагогічної, науково-громадської діяльності В. М. Перетца в українському науково-освітньому просторі, визначенню внеску вченого в розвиток українознавства, археографії, бібліографії, дослідження національної рукописної і книжкової спадщини та організацію українського науково-культурного життя кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Розкрито вплив українських учених на формування наукових зацікавлень В. М. Перетца в сфері українознавства. Визначено внесок В. М. Перетца у відродження та розвиток української науки і освіти, формування наукової філологічної школи, в розвиток методології та науково-практичних засад комплексного дослідження українських пам'яток історії та культури, створення історичної панорами процесу формування рукописно-книжкових джерел, розвитку писемної та книжкової культури та духовності, їхніх національних особливостей, виявлення національних історичних, літературних і культурних пам'яток, вивчення та публікацію української рукописної і книжкової спадщини. Досліджено участь В. М. Перетца у творенні УАН, боротьбу вченого за наукову автономію української академії, розкрито його роль у заснуванні українських наукових інституцій і товариств. Досліджено процес переслідування В. М. Перетца та критики його філологічної школи на початку 1930-х рр. Висвітлені зусилля вчених, спрямовані на політичну і наукову реабілітацію В. М. Перетца та збереження традицій його наукової школи.

Ключові слова: В. М. Перетц, архівні документи, епістолярна спадщина, українознавчі дослідження, археографія, бібліографія, українська кодикологія, книгознавство, історія давньої української літератури, рукописи і стародруки, українське наукове життя, Всеукраїнська академія наук.

АННОТАЦИЯ

Шаповал А. И. Владимир Николаевич Перетц (1870–1935) как ученый-украиновед, археограф, библиограф, библиофил и исследователь рукописных и книжных памятников. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук по специальности 27.00.03 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение (27 – социальные коммуникации). – Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского. Киев, 2021.

Диссертация посвящена комплексному исследованию научной, научно-организационной, педагогической, научно-общественной деятельности В. Н. Перетца в украинском научно-образовательном пространстве, определению вклада ученого в развитие украиноведения, археографии, библиографии, исследование национального рукописного и книжного наследия и организацию украинской научно-культурной жизни в конце XIX – первой трети XX в. Раскрыто влияние украинских ученых на формирование научных интересов В. Н. Перетца в области украиноведения. Определен вклад В. Н. Перетца в возрождение и развитие украинской науки и образования, формирование научной филологической школы, в развитие методологии и научно-практических основ комплексного исследования украинских памятников истории и культуры, создание исторической панорамы процесса формирования рукописно-книжных источников, развития рукописной и книжной культуры и духовности, их национальных особенностей, выявление национальных исторических, литературных и культурных памятников, изучение и публикацию украинского рукописного и книжного наследия. Исследовано участие В. Н. Перетца в образовании Украинской академии наук, борьбу ученого за научную автономию украинской академии, раскрыта его роль в создании украинских научных организаций и обществ. Исследован процесс преследования В. Н. Перетца и критики его филологической школы в начале 1930-х гг. Освещены усилия ученых, направленные на политическую и научную реабилитацию В. Н. Перетца и сохранения традиций его научной школы.

Ключевые слова: В. Н. Перетц, архивные документы, эпистолярное наследие, украиноведческие исследования, археография, библиография, украинская кодикология, книговедение, история давней украинской литературы, рукописи и старопечатные книги, украинская научная жизнь, Всеукраинская академия наук.

SUMMARY

Shapoval A. I. Volodymyr Mykolayovych Peretts (1870–1935) as a scientist in Ukrainian studies, archeographer, bibliographer, bibliophile and researcher of manuscripts and books. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

The dissertation for a doctorate degree in history on a specialty 27.00.03. – book science, library science, bibliography science (27 – social communications). – V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex research of scientific, scientific-organizational, pedagogical, scientific-public activity of V. M. Peretts's on the Ukrainian scientific-educational space, determination of the scientist's contribution to the development of Ukrainian studies, archeography, bibliography, research of national manuscript and book heritage and organization of Ukrainian scientific and cultural life of the late nineteenth – first third of the twentieth century.

The preparation of the dissertation research was carried out on the basis of a wide range of documentary, narrative and pictorial sources, represented by both archival

documents and bibliographic materials, which are characterized by significant information potential, representativeness and reliability. A feature of the source base of the presented dissertation was the use of a large number of narrative documents, such as letters, memoirs, autobiographies, scientific papers, etc.

The main source of research was V. M. Peretts's correspondence with more than a hundred Ukrainian, Russian, Belarusian and European scientists and writers, which was deposited in the archives, libraries and museums of Ukraine and Russia. The study of epistolary documents allowed to reconstruct the activities of V. M. Peretts in the Ukrainian scientific and cultural space, to explore his views on the genesis of Ukrainian scientific life, to create a prosopographic portrait of the scientist, to reproduce the principles of research, which was supported by the scientist.

The study found that V. M. Peretts's scientific interest in Ukrainian studies problems and his interest in the history of ancient Ukrainian literature was largely formed under the influence of Ukrainian scholars. Such Ukrainian philologists as P. G. Zhitetskyi, A. Ya. Lyashchenko, M. I. Petrov, I. Ya. Franko, gave a positive assessment to the first works of V. M. Peretts of Ukrainian studies, facilitated their publication in Ukrainian scientific journals and introduced a talented novice researcher to the Ukrainian scientific community. In the end, these factors to some extent led to the definition of V. M. Peretts's main task of his own scientific activity, which was to create a synthetic history of Ukrainian literature of the sixteenth and eighteenth centuries.

The dissertation emphasizes that the active scientific, pedagogical and scientific-public activity of V. M. Peretts in Kyiv during 1903–1914 contributed to the revival and development of Ukrainian science and education. V. M. Peretts's scientific and pedagogical activity in educational institutions of Kyiv was aimed at introducing Ukrainian studies disciplines into the educational process and training scientific specialists in the field of Ukrainian studies.

The paper shows that V. M. Peretts carried out active archeographic work. He was the first to define the tasks of archeographic and textual analysis of manuscripts, developed and introduced the rules of a unified archeographic description of manuscripts and old prints, according to which he discovered and described numerous Ukrainian manuscripts and old prints. The descriptions of manuscripts and old prints made by V. M. Peretts, his methodological, source studies, critical-bibliographic and literary works became a great contribution of the scientist to the development of archeography and contributed to the popularization of research of manuscripts and old prints.

The paper shows that during the 1920s and early 1930s, under the leadership of V. M. Peretts and with his direct participation, a great deal of work was carried out to compile a systematic bibliography of Ukrainian ancient literature. The scientist was interested in the issues of bibliography, participated in the development of methods for compiling registers and descriptions of Ukrainian old prints.

The process of persecution of V. M. Peretts and criticism of his philological school at the All-Ukrainian Academy of Sciences in the early 1930s was first studied. Based on the analysis of forensic documents, the reasons for the scientist's arrest were revealed and the investigative actions against the academician were reconstructed. The efforts of Ukrainian

scientists aimed at the political and scientific rehabilitation of V. M. Peretts, preservation of the traditions of his scientific school and the memory about the scientist are highlighted.

Thus, a comprehensive historical and biographical reconstruction of the personality of the scientist, academician of the Ukrainian Academy of Sciences in the context of intellectual history it is carried out. V. M. Peretts's contribution to the development of methodology and scientific-practical bases of complex research of Ukrainian monuments of history and culture, creation of historical panorama of the process of formation of manuscript-book sources, development of written and book culture and spirituality, their national features is determined. The scientific and organizational contribution of the scientist to the formation and development of Ukrainian scientific life in the period of national self-affirmation of Ukrainians significantly complements the characterization of the scientist's personality as the driving force of this process.

Keywords: V. M. Peretts, archival documents, epistolary heritage, Ukrainian studies, archeography, bibliography, Ukrainian codicology, history of ancient Ukrainian literature, manuscripts and old prints, Ukrainian scientific life, All-Ukrainian Academy of Sciences.

Підп. до друку 22.03.2021 р. Формат 60x90/16. Папір офс. Гарнітура
“Таймс”. Друк. офс. Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 100 прим.
Зам. № 412

Віддруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01054, Київ-54, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-81-77

